

Grote-stadswerkloosheid: miskend en misdeeld

DR. W. VAN VOORDEN

Inleiding

Het is met de arbeidsmarkt in de grote steden triest gesteld. Dit geldt zowel voor de situatie zelf, als voor de daarop gerichte beleidsaandacht. Studies die de stedelijke arbeidsmarkt tot uitgangspunt hebben genomen, leveren weinig florissante conclusies op. De vooruitzichten zijn bovendien somber. Het is in dit licht eigenaardig dat de beleidsaandacht voor dit geografische arbeidsmarktfacet zeer gering is. Eigenlijk is het grote-stadsgebied als afzonderlijk beleidskader in het arbeidsmarktbeleid, onvoldoende onderkend. In centrale beleidsdocumenten komt men maar mondjesmaat teksten tegen die kunnen worden uitgelegd als onderkenning van de arbeidsmarkt-vraagstukken in de grote stad. In de Memorie van Toelichting bij de begroting van het Ministerie van Sociale Zaken voor 1978 wordt bij voorbeeld nog met geen woord gerept over de arbeidsmarktperikelen in grote steden 1). In de Memorie van Toelichting bij de begroting 1980 wordt slechts gesignaleerd dat in de grote steden in het westen de werkloosheid sterk is toegenomen 2). Wie evenwel doorbladert naar de beoogde beleidsmaatregelen komt slechts instrumenten tegen in het kader van het *Integraal structuurplan noorden des lands* en de *Perspectievennota Zuid-Limburg*. Terecht is dan ook in de recente *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985* opgemerkt dat de aandacht voor de sociaal-economische ontwikkeling van de grootste stedelijke agglomeraties tot dusverre als zodanig niet een herkenbare, eigen plaats heeft gekregen 3). De problemen zijn echter groot.

In het volgende betoog worden eerst enige feiten gepresenteerd over de grootstedelijke arbeidsmarkt en de plaats van stadsdelen daarbinnen. Vervolgens ga ik in op ontwikkelingen in de bevolking, de werkgelegenheid en de werkloosheid die specifiek stedelijk van aard zijn. Voorts wordt een antwoord gezocht op de vraag waarom de stad als geografische eenheid zo weinig rechtstreeks tot beleidsobject is gemaakt; enige redenen worden gegeven die hiervoor een verklaring bieden.

Ten slotte doe ik enkele suggesties om de aanpak van de grote-stadswerkloosheid te verbeteren.

De problematiek

Gerekend naar provincie is de werkloosheid relatief het laagste in de westelijke provincies. Eind april 1981 bedroeg de werkloosheid als een percentage van de afhankelijke beroepsbevolking (gecorrigeerd voor het seizoen) voor Zuid-Holland 6,4, Noord-Holland 6,6 en Utrecht 5,4. Met uitzondering van Zeeland (7,3) lagen de percentages in de andere provincies boven het landelijk gemiddelde (8,3) met Groningen als uitschieter (12,5) 4). De grote steden, met name ook binnen de westelijke provincies, tonen evenwel een hoge concentratie van werkloosheid: de werkloosheid is binnen de provincies geenszins gelijkmatig gespreid. In procenten bedroeg in oktober 1979 de werkloosheid (alleen mannen) in de arbeidsmarkt-rayons Maastricht 8,1, Groningen 6,6, Tilburg 6,5, Amsterdam, Rotterdam en Den Haag liggen procentueel lager (resp. 4,9, 5,7 en 3,9). In absolute aantallen bedroeg de werkloosheid in de laatste steden te zamen echter 37.792 mannen en vrouwen en dat was ongeveer 20% van de landelijke werkloosheid 5).

In het recent uitgebrachte rapport over werkloosheid in de grote steden in Zuid-Holland van het ETI wordt gewezen op het feit dat het aandeel van de grote steden in de potentiële bevolking 37% is, en hun aandeel in de werkloosheid 72%. Bovendien is de inschrijvingsduur in de steden gemiddeld langer dan in de rest van Zuid-Holland: met name wijst het rapport op de lange gemiddelde werkloosheidsduur in Rotterdam (12,1 maanden voor mannen en 9,7 maanden voor vrouwen tegenover 8,5 en 7,2 maanden voor de gehele provincie). Voor alle leeftijdscategorieën geldt dat de werkloosheid in de steden groter is dan in overig Zuid-Holland.

Van de werklozen, woonachtig in Zuid-Holland, afkomstig uit wervingslanden woont $\pm$ 80% in Rotterdam en Den Haag. Van de werklozen afkomstig

uit Suriname en de Antillen is ca. 90% woonachtig in Rotterdam en Den Haag. Binnen deze steden zijn de allochtone werklozen vooral geconcentreerd in de oude, negentiende-eeuwse wijken 6): een conclusie die al eerder voor Rotterdam werd getrokken 7). Het aandeel van de minder geschikten in de rayons Rotterdam en Den Haag van de GAB's ligt aanzienlijk hoger dan in de rest van Zuid-Holland. Ziehier enige kenmerken van de stedelijke werkloosheid.

Binnen de stad

De geografische afgrenzing van de stedelijke arbeidsmarkt is van grote invloed op de werkloosheidscijfers. Neemt men de grootstedelijke agglomeratie inclusief voorsteden tot uitgangspunt dan zijn de resultaten minder dramatisch dan wanneer men de grote stad los van zijn regionale inbedding in ogenschouw neemt. Onderscheidt men daartegenover binnen de stedelijke arbeidsmarkt naar afzonderlijke stadsdelen, dan blijkt de spreiding van de werkloosheid zeer ongelijkmatig. In Rotterdam, waar een uitstekende poging is ondernomen de werkloosheid naar wijken te determineren, is gebleken dat de werkloosheid per wijk varieert tussen 3% en 22% 8). In het stadscentrum en enkele oude wijken op de linker Maasoever bleek in 1978 ongeveer 40% van de totale werkloosheid in Rotterdam te zijn geconcentreerd, terwijl daar slechts 25% van de afhankelijke beroepsbevolking woonachtig was. De spreiding in werkloosheid loopt parallel met de afstand tot het stadscentrum. In het Rotterdamse rapport wordt daarover opgemerkt: „Naarmate de wijken verder van het stadscentrum zijn gelegen is de werkloosheid lager” 9). Bovendien doet de concentratie van werkloosheid zich voor in een gebied dat tevens wordt gekenmerkt door slechte woonomstandigheden en een tekortschietend voorzieningenniveau. Van belang is om te merken dat de geografische plaats van grote verklarende betekenis blijkt te zijn. Het feit dat men woonachtig is in een achterstandswijk of niet, is van grotere betekenis dan het feit dat men Neder-

1) Memorie van Toelichting van het departement van Sociale Zaken. Rijksbegroting voor het jaar 1978, blz. 48.

2) Idem voor het jaar 1980, blz. 69.

3) *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985*, februari 1981, blz. 171.

4) *De arbeidsmarkt in april 1981*, Ministerie van Sociale Zaken, blz. 4.

5) Idem, blz. 230 en 163.

6) *Een inventarisatie van de aard en omvang der werkloosheid in de grote steden van Zuid-Holland per ultimo oktober 1980*, Stichting Economisch-Technologisch Instituut voor Zuid-Holland, mei 1981, blz. 47 e.v.

7) *Werkloosheid in de Rotterdamse wijken*, Secretarie-afdeling Economische Zaken, Rotterdam, mei 1980, blz. 25.

8) Idem, blz. 9.

9) Idem, blz. 8.

lander of immigrant is (ook de werkloosheid onder Nederlanders is in de oude wijken aanzienlijk hoger dan elders in de stad). Ook wanneer men de werklozen naar leeftijd onderscheidt, blijken „in stadsdelen met hoge werkloosheid in procenten van de afhankelijke beroepsbevolking (...) alle leeftijdsgroepen onevenredig zwaar te worden getroffen door werkloosheid” 10). De resultaten wijken niet wezenlijk af van onderzoeksuitkomsten in andere steden 11). De samenhang tussen woonomgeving en arbeidsmarktpositie is een duidelijke indicatie voor gettocultuur, die in Amerikaanse studies over de dubbele arbeidsmarkt de grondslag vormt voor het ontstaan van een secundaire arbeidsmarkt 12).

Specifiek stedelijke ontwikkelingen

Naast de factoren die de arbeidsmarkt nationaal beïnvloeden, worden de ontwikkelingen op stedelijke arbeidsmarkten bepaald door enige specifieke processen met betrekking tot de bevolking, de werkgelegenheid en de werkloosheid 13). De bevolking is in de meeste grote steden, en met name in de vier grootste steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht), tussen 1972 en 1979 gedaald ten gevolge van toenemende vertrekoverschotten en afnemende werkgelegenheid. De omliggende provinciale gebieden tonen een tegenovergestelde ontwikkeling. Tegenover het toenemend vertrekoverschot staat in de grotere steden een groeiend aandeel van buitenlanders. De toestroom van buitenlanders bedroeg in de drie grootste steden 4 à 6% (van de bevolking in 1972) tussen 1972 en 1979. Vanwege goedkopere woonruimte hebben zich vele buitenlanders uit Middellandse-Zeegebieden in de steden gevestigd. Veel ex-rijksgenoten hebben daar eveneens een plaats gezocht. Bovendien treedt „vergrijzing” op: in steden met een hoog vertrekoverschot is het aandeel van de jongeren gering. De verslechtering van de kwaliteit van de stedelijke woonomgeving en de verbetering van de infrastructuur in de rand- en buitengebieden hebben, te zamen met de stijging van de welvaart, vooral jonge gezinnen ertoe gebracht de steden te verlaten. De vertrekkers kenmerkten zich door een relatief hoog opleidingsniveau en dito inkomens.

De stedelijke werkgelegenheid vertoont een dalende tendens. Het nationale gegeven dat de industriële sector met steeds minder arbeidsplaatsen toe kan, heeft zich in sterkere mate gemanifesteerd in de grote steden. Verplaatsing en opheffing van bedrijven en het tot stand brengen van bedrijfsuitbreidingen elders in het land, hebben met name de industriële werkgelegenheid in de grote steden verkleind. Deze afnemende is gedurende de jaren zestig gecompenseerd door een groei van arbeidsplaatsen in de

dienstensector. De stedelijke werkgelegenheidstoename in de dienstensector is in de jaren zeventig evenwel gaan stagneren: een absolute afname is soms reeds waarneembaar. De dalende bevolking zelf vraagt om minder diensten en oefent dus een drukende werking uit op de tertiaire werkgelegenheid. Bovendien werkt het doorzetten van het automatiseringsproces in de commerciële dienstverlening een werkgelegenheidsafname in de hand. Deze effecten zijn van grote betekenis omdat de dienstensector in de grootste steden een overheersende plaats inneemt. Uit de *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985* blijkt het aandeel van de dienstensector in de stedelijke werkgelegenheid in Den Haag, Amsterdam, Utrecht, Leiden en Rotterdam boven de 70% te liggen 14). De teruglopende werkgelegenheid in grote steden wordt dus heden ten dage beïnvloed door industriële en dienstverplaatsingen, waarbij de verplaatsingsactiviteit in de dienstensector toeneemt 15). De grootste terugval (4 à 5% in de periode 1975-1978) is in Amsterdam en Den Haag opgetreden. In de rest van de provincie is de afgelopen jaren sprake geweest van een groeiende werkgelegenheid, vooral door een sterke groei van de dienstensector. Kennelijk is de dalende tendens in de werkgelegenheid dus een specifieke trek van de stedelijke arbeidsmarkt.

De werkloosheid is resultante van de confrontatie van beroepsbevolking en werkgelegenheid. Hierboven is opgemerkt dat de stedelijke bevolking is gedaald en dat de beroepsbevolking qua samenstelling is gewijzigd. De werkgelegenheid is eveneens gedaald en qua samenstelling gewijzigd. Het resultaat is een omvangrijke stedelijke aansluitingsproblematiek. Ten eerste als gevolg van het — nationale — tekort aan arbeidsplaatsen in het licht van het arbeidsaanbod, waar ook de stedelijke arbeidsmarkt onder gebukt gaat. Ten tweede — meer specifiek stedelijk — door een gebrek aan kwalitatieve aansluiting. De afnemende van industriële werkgelegenheid en (soms absolute, soms relatieve) toeneming van arbeidsplaatsen in de commerciële en niet-commerciële dienstverlening heeft een niveauverhogende tendens van de arbeidsvraag bewerkstelligd. Daartegenover zijn de hogere-inkomensgroepen (veelal beter opgeleid) de stad uitgetrokken en is het aandeel minder opgeleiden (mede door migratie van buitenlandse werknemers en ex-rijksgenoten) toegenomen.

Valkenburg concludeert uit verkennend onderzoek dat ook afgezien van deze groepen de steden een toevluchtsoord zijn geworden voor lagere-inkomensgroepen 16). De mobiliteitsgeneigdheid daarvan is gering. Voor de steden betekent dit dat een relatief omvangrijk deel van de beroepsbevolking op een functioneel en geografisch beperkte arbeidsmarkt opereert. Deze processen aan de aanbodzijde verhogen de gebre-

kige aansluiting wanneer anderzijds de industriële werkgelegenheid zich meer en meer verwijderd uit de grote stad. De kwaliteit van de arbeidsvraag in de dienstensector sluit in het algemeen minder aan op het stedelijk aanbod. Bovendien ondervinden de „achterblijvers” in de stad concurrentie op de arbeidsmarkt (en naar te verwachten is, juist in de kwalitatief betere banen) vanuit de rand- en buitengebieden. Veel van de vertrekkers hebben hun baan in de stad behouden. De grote steden vertonen grote inkomende-pendelsaldi, die in de periode 1971-1977 vrijwel overal aanzienlijk zijn toegenomen. Tegen deze achtergrond is verklaarbaar dat de grote steden (in tegenstelling tot de hun omringende provincies) zeer grote aandelen minder geschikten kennen in de werkloosheid (Amsterdam 34,2%, Den Haag 24,3%, Rotterdam 28,9%, versus overig Noord-Holland 16% en overig Zuid-Holland 19,9%) 17).

Redenen voor miskening en misdeeldheid

Bovenstaande cijfers en ontwikkelingen maken duidelijk dat de stedelijke arbeidsmarktproblematiek omvangrijk en „eigenaardig” is. De relevantie om deze geografische invalshoek tot uitvalsbasis van sociaal-economisch beleid en arbeidsmarktbeleid te nemen is hoog. Tot op heden is de aandacht voor de stedelijke arbeidsmarkt als analyse- en beleidskader gering en van recente datum. Dat is begrijpelijk vanwege de aard van het probleemgebied dat vooral ontstaan is op lokaal en regionaal niveau. Tussen de „gevestigde” analyse-eenheden en probleemvelden op de arbeidsmarkt (tekort arbeidsplaatsen, aansluitingsproblemen tussen vraag en aanbod, invloed van de technologie op de arbeidsmarkt, zwakke-groepenbenadering zoals vrouwen, jeugdigen, langdurig werklozen etc.) veroverd de grote-stadswerkloos-

10) Idem, blz. 11.

11) Voor gedetailleerde resultaten over Rotterdam, Amsterdam, Utrecht, Eindhoven, Den Haag en Breda, zie F. C. Valkenburg, *Stedelijke arbeidsmarkt*, Tilburg, 1980, hfst. 2.

12) Zie voor een overzichtsstudie over de theorie van de dubbele arbeidsmarkt F. C. Valkenburg en A. M. C. Vissers, *Theorie van de dubbele arbeidsmarkt*, Tilburg, 1978. Zie voor de positie van de stedelijke arbeidsmarkt daarin F. C. Valkenburg, op. cit., blz. 80-92.

13) In deze paragraaf is informatie ontleend aan: *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985*, F. C. Valkenburg, op. cit., en de *Arbeidsmarktverkenning 1981*, Raad voor de Arbeidsmarkt, maart 1981.

14) *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985*, tabel 46, blz. 229.

15) Idem, blz. 164.

16) F. C. Valkenburg, op. cit., blz. 15.

17) *Arbeidsmarktverkenning 1980*, Raad voor de Arbeidsmarkt, april 1980, blz. 55, tabel 33 (cijfers per eind januari 1980).

id slechts met moeite een eigen plaats. *Complexiteit en hardnekkigheid van dit verschijnsel rechtvaardigen meer onderzoeks aandacht en beleidsactie.* Een schetsmatige weergave van redenen voor deze ondermaatse aandacht prikkelt hopelijk om zich in deze problematiek te verdiepen.

Ten eerste is het gebruikelijk de werkloosheidsproblematiek uit te drukken in procenten van de afhankelijke beroepsbevolking. Regionaal of provinciaal wordt daarmee duidelijk waar de relatieve werkloosheidsdruk het grootst is. Het zegt echter niets over de absolute omvang van de werkloosheid. Deze hangt samen met het feit of er geografisch van een dunne of dichte arbeidsmarkt sprake is. Het gebruik om met procentuele gegevens te werken is voor de grote steden met hun dichte arbeidsmarkt nadelig. De werkloosheid bedroeg bij voorbeeld in de provincie Groningen in 1980 9,1% en dat betekent dat 13.600 mensen zonder baan waren. In Zuid-Holland bedroeg de werkloosheid in dat jaar „slechts” 4,7%: in absolute zin betekende dit evenwel werkloosheid voor 45.300 mannen en vrouwen (18). Gaat men uit van een Rotterdamse beroepsbevolking van ± 210.000 en een werkloosheid van 8,3% in 1980 (19) dan is er een beleidsopgaaf om voor 17.430 mensen een arbeidsplaats te zoeken. Het aantal werklozen in de stad Rotterdam ligt boven het aantal werklozen in de provincie Groningen! Tegen deze benadering wordt nogal eens aangevoerd dat slechts de regionale component — dat deel van de werkloosheid dat regionaal uitstijgt boven het nationale gemiddelde — specifieke beleidsaandacht nodig maakt: ter bestrijding van de werkloosheid op of onder het gemiddelde zou met algemene beleidsmaatregelen kunnen worden volstaan. Hiertegen moeten twee dingen worden ingebracht. Ten eerste is hierboven de specifieke aard van de stedelijke arbeidsmarktproblematiek uiteengezet. Dit specifieke karakter verdwijnt niet wanneer het relatieve werkloosheidsniveau onder het nationaal gemiddelde percentage komt. Ten tweede wordt in deze benadering miskend dat een kwantitatief groot bestand aan werklozen in een dichtbevolkt gebied, dat een stad per definitie is, aparte gevolgen heeft die los van de relatieve werkloosheidsdruk, beleidsaandacht vragen.

Ik raak daarmee aan een tweede reden voor geringe aandacht voor de grote-stadswerkloosheid. De signaleringseenheden in het arbeidsmarktbeleid zijn van oudsher het GAB-rayon, de provincie en het land. De indeling van gegevens per stad (die niet samenvalt met het GAB-rayon) of per stadswijk is niet gebruikelijk. In de praktijk wordt veelal in het landelijke arbeidsmarktbeleid van per provincie geaggregeerde gegevens uitgegaan. De stedelijke problematiek is daarin lange tijd verscholen gebleven. Nodig lijkt in de routine van gegevens-

verzameling de grote steden als een aparte categorie op te nemen en binnen een regionale component in de werkloosheid tevens een stedelijke en wijkcomponent ter onderscheiden.

De arbeidsmarktproblematiek van de grote steden is voorts sterk verweven met andere problemen. Ruimtegebrek, congestieverschijnselen, slecht woonklimaat, multiraciale-samenlevingsaspecten, milieuproblemen, gemiddeld laag opleidingspeil van de beroepsbevolking enz. zijn soms oorzakelijk, soms als effect verbonden met stedelijke werkloosheid. Een gecoördineerde aanpak — en daarin ligt een derde reden voor beperkte aandacht voor grote-stadswerkloosheid — van deze probleemkluiven over verkokerde beleidssectoren heen, ontbreekt. De *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985* merkt op: „Te weinig lijken dwarsverbanden aanwezig tussen de verschillende beleidssectoren die de sociaal-economische ontwikkeling van de steden beïnvloeden” (20). In het verkeers- en vervoersbeleid tracht men congestieverschijnselen te bestrijden, in het stadsvernieuingsbeleid wordt het slechte woon- en leefklimaat aangepakt, in het milieubeleid wordt milieuhinder in de steden tegengegaan; over de wijze waarop de effecten van dit beleid op elkaar en op de arbeidsmarktsituatie in-

---

Deze rubriek wordt verzorgd door de afdeling Sociaal-Economisch Beleid van de Erasmus Universiteit Rotterdam

---

werken is echter weinig bekend. Naast een beter inzicht in de gecompliceerde samenhang tussen stedelijke problemen is het noodzakelijk de samenhang tussen de verschillende beleidsinspanningen te versterken (21). Een extra complicatie is dat de beleidsbevoegdheden per sector veelal berusten op verschillende niveaus. Stadsvernieuwing is primair een gemeentelijke aangelegenheid, infrastructuurle voorzieningen behoren met name tot de provinciale competentie en arbeidsvoorzienings- en werkgelegenheidsmaatregelen zijn vooral resultaat van nationaal ontwerp. De naar bestuursniveau en ook naar departement „gescatterde” situatie is naar mijn oordeel geen aanleiding om te pleiten voor overdracht van bij voorbeeld bevoegdheden op het gebied van arbeidsvoorziening naar het provinciale of gemeentelijke vlak (22). Wel is een veel sterkere coördinatie in de aanpak van de problematiek dan tot op heden zeer noodzakelijk. In dit opzicht valt veel te leren van het *Integraal structuurplan noorden des lands* en de *Perspectievennota Zuid-Limburg*, waar een gerichte aanpak van problemen in geografisch verband tussen verschillende departementen en met inschakeling van lagere overheden tot stand is gekomen.

Een Urgentie Programma Grote Stad (UPG) en andere suggesties

Voor de grootstedelijke arbeidsmarktproblematiek ontbreekt een institutioneel platform van waaruit de problemen gebundeld kunnen worden aangepakt. Hier ligt één van de concrete mogelijkheden om de arbeidsmarktsituatie in de grote steden te doen verbeteren. In het ontbreken van zo'n bundeling moet toch bij voorbeeld een reden worden gezocht voor het feit dat de voortzetting van spreiding van rijksdiensten als intentie is gehandhaafd, ondanks de met kracht van argumenten en cijfers aangetoende verslechterde Haagse regio (23) en de onlangs gepubliceerde sombere prognoses voor de jaren tachtig bij ongewijzigd beleid (24).

Andere concrete bijdragen — die aan een institutionele bundeling voorafgaan — zijn allereerst een registratie en categorisering van arbeidsmarktgegevens die nadrukkelijk zijn afgestemd op het stedelijk kader. Verwacht mag worden dat het nu lopende onderzoek naar de omvang, oorzaken en bestrijdingsmogelijkheden van de grote-stadswerkloosheid in de drie westelijke provincies onder auspiciën van de minister van Sociale Zaken daarvoor aanwijzingen levert. Zoals hiervoor gesteld zullen stedelijke grenzen meer in de routine van gegevensvergarig moeten worden opgenomen. Voorts zou in algemene zin in arbeidsmarktonderzoek meer dan tot heden, de geografische invalshoek (van stedelijke agglomeratie, stad of stadsdeel) dienen te worden gebruikt. Wellicht is deze invalshoek onderbelicht in arbeidsmarktonderzoek omdat de Nederlandse sociologie — van waaruit veel arbeidsmarktonderzoek wordt verricht — in haar profilering ten opzichte van de sociografie, waaruit zij is ontsproten, zich sterk van geografisch bepaalde probleemstellingen heeft afgewend.

Ten slotte is uit het voorgaande dui-

---

18) *Jaarverslag arbeidsmarkt 1980*, Ministerie van Sociale Zaken, mei 1981, blz. 30, tabel 37.

19) *Nota regionaal sociaal-economisch beleid 1981-1985*, blz. 231, tabel 50.

20) *Idem*, blz. 171-172.

21) *Idem*, blz. 172.

22) Ook de recent uitgebrachte (juni 1981) periodieke rapportage gaat uit van de primaire verantwoordelijkheid van het rijk voor de uitvoering van het arbeidsvoorzieningsbeleid, *De economie van Zuid-Holland, provinciale beleidsnota en periodieke rapportage*, november 1980, blz. 169. Zie voor andere opvattingen, *Het werkgelegenheids- en het werkloosheidsbeleid van enkele grote gemeenten in Nederland*, september 1980, rapporteur M. C. I. Geraets, blz. 76, en *De gemeentelijke overheid — werk aan de winkel?; verslag van een congres*, Economisch Instituut KU, Nijmegen, 19 maart 1981.

23) *Nota over de spreiding van Rijksdiensten*, Regionale Raad voor de Arbeidsmarkt Zuid-Holland, februari 1981.

24) *De economie van Zuid-Holland*, op. cit., blz. 103-111.

delijk dat een samenhangende aanpak van probleemcomplexen nodig is waarin de oplossing van de stedelijke werkloosheid de aanpak van andere vraagstukken veronderstelt of met zich brengt. In analogie denkend met het *Integraal structuurplan noorden den lands* en de *Perspectievennota Zuid-Limburg* is het de hoogste tijd daartoe een *Urgentie Programma Grote stad* (UPG) tot stand te brengen dat institutioneel de zorg tot uitdrukking brengt voor de beoernde situatie in de grote steden en van waaruit bestuurlijk en financieel-economisch gecoördineerd wordt gewerkt aan verbetering.

W. van Voorden